

Posudek oponenta disertační práce PhDr. Ing. Jany Kasíkové

“Problematika Displaced Persons po druhé světové válce v evropském kontextu z pohledu Československa”

předkládané v roce 2023 na Ústavu českých dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlova v Praze

I. Stručná charakteristika práce

Předložená disertační práce se zabývá závažným tematem – statutem, organizací, vývojem a proměnami poválečných Displaced Persons, tedy osobami, které byly přemístěny či přesídleny v důsledku událostí druhé světové války. Autorka v návaznosti na mezinárodní výzkum problematiky nahlíží na tema v československém kontextu, jednak z pohledu, jak se československé orgány k řešení problému postavily, jednak zacílením pozornosti na samotnou skupinu československých Displaced Persons. Časovým úsekem, na které je práce zaměřena, je rok 1945, tedy období, kdy probíhala intenzivní péče a repatriace Displaced Persons v dobově stanoveném pojetí.

Práce je vedle Úvodu, ve kterém je vysvětlena metodika a východiska práce, a Závěru, členěna do tří kapitol. V první kapitole věnuje J. Kasíková pozornost kategorii Displaced Persons jako fenoménu i badatelské otázce. Poukazuje na základní zkoumané otázky a výzkumné metody s spojené s danou problematikou. Ve druhé části práce sleduje a charakterizuje mezinárodní i československé instituce, které zajišťovaly péči o přemístěné, a to v několika časových rovinách. Popsala detailně, jak se za druhé světové války plánovala i konstitovala spolupráce a síť institucí, které měly přemístěné osoby zahrnout do své kompetence. Návazně vyložila vlastní průběh procesu formování a organizace Displaced Persons a jejich repatriace během roku 1945, a to zejména se zaměřením na participaci a roli československých orgánů v tomto procesu. Zvláštní pozornost věnovala práci styčných repatričních důstojníků, konkrétním řešeným otázkám i řízení táborů pro československé Displaced Persons. Ve třetí části se J. Kasíková soustředila na československé Displaced Persons jako specifickou skupinu. Představila jejich aktivity v táborech v období mezi osvobozením a repatriací. Sledovala otázku, jak byli tito navrátní se (repatrianti) pojmání v poválečné společnosti.

II. Stručné celkové zhodnocení práce

Autorka sledovala a vyložila v domácí historiografii dosud nepříliš zpracované avšak stále v mnoha ohledech závažné a aktuální téma z poválečné evropské i národní historie. V práci představila výrazně inovativní pohled na zkoumanou problematiku s využitím současných metod výzkumu a mezinárodních podnětů. Práce přináší řadu zcela nových či dosud méně známých poznatků a faktorů, jež formovaly a provázely vývoj, organizaci a proměnu skupiny Displaced Persons. Výklad je relevantně zasazen do dobového historického a politického kontextu. Autorka poukázala na rozdílná vnímání řešení postavení Displaced Persons západními spojenci a Sovětským svazem. Představila zkoumané téma na základě rozsáhlého a kriticky pojatého pramenného výzkumu v domácích a zahraničních archivech a studia domácí a zahraniční literatury včetně relevantních elektronických zdrojů. Práce tak přináší v mnoha ohledech výrazné podněty pro rozšíření studia Displaced Persons jako samostatné badatelské disciplíny.

III. Podrobné zhodnocení práce a jejích jednotlivých aspektů

Jana Kasíková v práci důkladně analyzuje a zkoumá struktury a organizaci péče o Displaced Persons. Zdůvodňuje východiska mezinárodní i domácí československé politiky, vysvětluje budování institucionální základny Displaced Persons, popisuje nábor a výcvik repatričních důstojníků a přípravy směrnic pro jejich činnost a mezinárodní spolupráci. Věnuje pozornost problémovým otázkám z praxe československých repatričních důstojníků. Vykládá jednotlivé etapy repatriace do Československa, předkládá též počty československých Displaced Persons. Jako nosný a nový lze pokladat také výklad vztahu domácích a mezinárodních autorit a Displaced Persons.

Zajímavý je též pohled na vztah repatričních styčných důstojníků ke správě osvobozených koncentračních táborů, které plnily úlohu shromažďovacích táborů. Charakterizuje specifiku každodenního života Displaced Persons ve shromažďovacích táborech a jejich soužití. Pokusila se odpovědět na otázku, proč a kdy se začíná překrývat a měnit kategorie Displaced Persons v poválečném Československu v kategorii či pojem repatriace/repatrianti. Autorka proto sledovala, co měly Displaced Persons společného s repatrianty, jaké společné znaky je spojovaly či vymezovaly. Užívání pojmu anglického Displaced Persons v československém prostředí a jeho postupnou proměnu v kategorii repatriantů Jana Kasíková logicky vysvětluje. Po návratu do Československa se pro přemístěné zásadně užívalo pojem repatriant, který však zahrnoval širší škálu osob. Domácí Repatriční odbor, jak upozornila autorka, ve své koncepci vycházel z mezinárodního pojetí kategorie Displaced Persons, které vymezovalo skupinu osob přemístěných v důsledku válečných událostí. V československém pojetí ovšem termín Displaced Persons zahrnoval též nuceně nasazené, osvobozené z koncentračních táborů a věznic, navrátilce z exilu či tzv. vnitřní přestěhovalce, kteří byli vystěhováni ze svých domovů v rámci hranic.

J. Kasíková zdařile vystihla obecnější význam a odkaz problematiky Displaced Persons. Upozornila, že politika vůči nim v sobě nesla i hlubší představy o nastavení poválečného mezinárodního uspořádání. Ačkoli vnitřně byl dle autorky soubor osob v rámci Displaced Persons silně heterogenní, převažovaly zvláště v roce 1945 ještě společné prvky, které tuto skupinu formovaly. Za zásadní faktor a společného jmenovatele utváření platformy Displaced Persons označila J. Kasíková zkušenost vykořeneční či určité formy perzekuce. Za důležité aspekty zřejmé unifikace Displaced Persons též označila společný pobyt v péči spojeneckých orgánů, jednotný administrativní postup vůči nim, určité specifické zacházení, stejně jako společně strávený čas v rámci jednoho celku či dlouhodobě v jednom společném zařízení. To vše se dle J. Kasíkové na vnímání a fungování skupiny jako svébytného celku projevilo.

J. Kasíková prokázala, že téma poválečných Displaced Persons v sobě zahrnuje širokou problematiku a právem se stalo svébytnou badatelskou disciplínou. To nakonec prokazuje dlouhodobě i autorka sama, neboť se výzkumu Displaced Persons dlouhodobě a systematicky věnuje. Na základě výzkumu československé participace na plánovacím procesu i na samotném průběhu péče o Displaced Persons se autorce podařilo úspěšně analyzovat roli a obecnější i vlastní cíle československých vládních orgánů, které skrze tyto činnosti prosazovaly. V tomto ohledu se rovněž pohled na československé Displaced Persons ukázal jako inspirativní, a prokázal, že má své oprávněné místo v domácím i zahraničním historickém výzkumu.

Předloženou dizertační práci pokládám za originální a původní, autorka prokázala samostanost při jejím zpracování a výrazný tvůrčí přínos. Výklad problematiky je srozumitelný, přehledný a logicky členěný. Formálně, stylisticky i jazykově byla práce zpracována na požadované úrovni. Ocenit lze též zajímavé přílohy.

IV. Dotazy k obhajobě

Využívá současné bádání či literatura případně i jiné synonymum pro anglický pojem Displaced Persons? Došlo v tomto ohledu k nějakému posunu? Autorka pojem Displaced Persons důsledně uvádí v celém textu.

V. Závěr

Předložená práce PhDr. Ing. Jany Kasíkové “Problematika Displaced Persons po druhé světové válce v evropském kontextu z pohledu Československa” jednoznačně splňuje požadavky kladené na disertační práci. Proto disertační práci doporučuji k obhajobě.

Předloženou disertační práci předběžně klasifikuji jako prospěla.

V Praze 18. prosince 2023

prof. PhDr. Jiří Kocian, CSc.